

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Юсупова Володимира Васильовича
на дисертацію Ящука Володимира Олеговича на тему
«Використання запахових слідів під час розслідування кримінальних
правопорушень», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду
Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора
філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Соціально-економічні перетворення в Україні, триваюче реформування приватного сектора економіки, його нестабільність на тлі запровадження правового режиму воєнного стану в державі впливають на криміногенну ситуацію, призводять до змінення злочинної діяльності, її характеру, видів та форм. За таких умов розслідування кримінальних правопорушень потребує активного удосконалення існуючого техніко-криміналістичного і тактичного потенціалу органів досудового розслідування, а також використання багатьох джерел слідової інформації, що можуть відігравати суттєву роль у доказуванні в кримінальному провадженні на сучасному етапі. До одних із джерел такої інформації, що відображає індивідуальні особливості людини, належать запахові сліди.

Щодо наукових розвідок питань запахових слідів людини у розкритті кримінальних правопорушень, то у науці криміналістики спостерігається певна етапність проведених досліджень. Зокрема, у 1970-тих роках одорологію досліджували А.І. Вінбїрг, М.В. Салтевський, В.І. Шиканов. Дослідники пропонували понятійний апарат запахових мікрослідів людини, формували основи криміналістичної одорології як наукового вчення та окремого виду судової експертизи. У 1990-тих роках в Україні розробкою методики виявлення і використання одорологічної інформації під час розкриття злочинів, а також методичних рекомендацій з підготовки матеріалів на одорологічну експертизу займалися П.Д. Біленчук, В.М. Глібко, О.А. Кириченко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Д. Сало, М.В. Салтевський та ін. У той же період в МВС України затверджується Інструкція з вилучення і консервування запаху людини

(1993 рік). У 2003 році український криміналіст В.Д. Басай захистив докторську дисертацію на тему «Основи криміналістичної одорології». У 2010-тих роках П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов та інші дослідники продовжили вивчення запахових слідів та їх властивостей, удосконалення методів застосування одорології в розкритті злочинів та наукових основ цієї галузі криміналістичної техніки.

У цьому аспекті дисертаційне дослідження В.О. Ящука «Використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень» є актуальним і своєчасним.

Актуальність розглядуваної дисертаційної праці визначається й необхідністю удосконалення методів та форм використання спеціальних знань під час розслідування низки кримінальних правопорушень, а також розроблення відповідних криміналістичних рекомендацій з метою оптимізації слідчої діяльності.

У зв'язку із зазначеним, тема дисертації В.О. Ящука є теоретично і практично значущою, а її актуальність не викликає сумнівів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених В.О. Ящуком, дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Зокрема, за допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано норми матеріального та процесуального права, наукові категорії і визначення. Використання історико-правового методу надало змогу розтлумачити крізь призму наукових поглядів і положень законодавства основні терміни, що використані в дисертації, серед яких «запаховий слід», «одорологічна експертиза». Застосування системно-структурного методу дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення використання запахових слідів під час вирішення організаційно-тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень, а також побудови алгоритму дій слідчого, експерта під час виявлення, фіксації, дослідження, використання запахових слідів у кримінальному провадженні. Метод

системного аналізу застосовувався під час визначення напрямів удосконалення використання запахових слідів з метою розслідування кримінальних правопорушень, які стосуються їх техніко-криміналістичного забезпечення і методики судово-одорологічної експертизи. Статистичний і соціологічний методи використано для аналізу й узагальнення емпіричної інформації щодо теми дослідження та результатів статистичної звітності.

Основні висновки і рекомендації дисертанта опубліковано у чотирьох наукових статтях у фахових вітчизняних періодичних виданнях, в одній публікації в іноземному журналі, п'яти тезах доповідей на конференціях.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень автор проаналізував 148 наукових джерел.

Дисертація В.О. Ящука підготовлена відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації, затверджених наказом МВС України від 15 березня 2017 року № 229; п. 12, 14, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2020 року, протокол

№ 22 та внесено до переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук, схваленого координаційним бюро відділення Національної академії правових наук України (реєстр. № 712, 2021 рік).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачем результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, *вперше* сформовано пропозиції щодо актуальних напрямів удосконалення використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень, а саме: поглиблення наукових засад використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень; розробка стандартизованих правил виявлення, вилучення, дослідження та використання запахових слідів; створення системи одорологічних лабораторій; надано пропозиції щодо доповнення п. 9 Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України № 1145 від 01.11.2016, розширивши нормативно-правове регулювання функціональних обов'язків кінологів з використання службових собак таким: «для пошуку речових доказів за фактами вчинення кримінальних правопорушень», щодо доповнення п. 1.5 Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України, затвердженої наказом МВС України № 390 від 10.09.2009, додавши до видів криміналістичних обліків такий вид як «облік запахових слідів»; щодо доповнення п. 7 Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», затвердженої наказом МВС України № 257 від 16.03.2020, щодо нормативно-правового регулювання обліку запахових слідів.

Автор *удосконалив* наукові уявлення про предмет вивчення криміналістичної одорології з обґрунтуванням, що ним є закономірності виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання запахових слідів, а також закономірності розробки на основі пізнаних закономірностей прийомів, способів, методів, методик, технологій, інструментів, матеріалів,

приладів та їх комплексів та інших засобів для роботи із запаховою інформацією; криміналістичні рекомендації щодо роботи із запаховими слідами, що охоплює дії з їх виявлення, фіксації, вилучення та дослідження під час проведення слідчих (розшукових) дій, і передусім – під час огляду місця події, з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Дістало подальший розвиток: наукові погляди щодо поняття, видів, характеристики запахових слідів, які використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, відповідно до класифікації запахових слідів згідно таких критеріїв: джерело походження, час утворення та виявлення, механізм утворення; наукові погляди та практичні рекомендації щодо використання запахових слідів у вирішенні завдань криміналістичної вибухотехніки щодо роботи із запаховими слідами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухонебезпечних речовин; пропозиції щодо удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на наукових конференціях різного рівня, були опубліковані у фахових виданнях та за кордоном. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання В.О. Ящука впроваджено в освітній процес та практичну діяльність.

Тому дисертаційне дослідження В.О. Ящука проведено на належному науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обгрунтованими і логічними, мають відповідний ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що здобувач цілком опанував методологію наукового дослідження та правильно її використав під час наукового пошуку щодо вирішення проблем використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація В.О. Ящука є комплексним дослідженням теоретичних, практичних і методичних засад використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони логічні та мають належний ступінь наукової новизни, є обґрунтованими. Пропозиції автора щодо удосконалення підзаконних нормативно-правових актів правильно оформлені і мають вагомое теоретичне та практичне значення. Рекомендації дисертанта науково аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукового дослідження. В.О. Ящук у дисертаційній роботі правильно використовував методи наукового дослідження, ефективно здійснював аналіз нормативно-правових актів сфери використання спеціальних знань взагалі і щодо запахових слідів, зокрема. Це дало змогу розробити теоретичні положення і науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо ефективного використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень. Дисертант відповідально поставився до питання узагальнення та використання результатів власно проведеного емпіричного дослідження, статистичної інформації, ефективно опрацював інші дані соціологічних досліджень, що цілком сприяло реалізації поставлених наукових завдань і підтверджує опанування автором компетенцій, необхідних для освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації щодо використання запахових слідів при розслідуванні кримінальних правопорушень, впроваджено в *практичну діяльність* органів досудового розслідування, Експертної служби МВС України – для удосконалення використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень (акт впровадження Головного слідчого управління

Національної поліції України від 10 травня 2022 року, акт впровадження Експертної служби МВС України від 19 травня 2022 року); *освітній процес* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», підвищення кваліфікації слідчих, дізнавачів, спеціалістів-криміналістів Національної поліції, експертів Експертної служби МВС України та інших категорій практичних працівників, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 17 січня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження В.О. Ящука належним чином структуроване, містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, що містять вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки, загалом відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій. У додатках до дисертації, які розміщені на сорока семи сторінках, розміщені узагальнені результати анкетування, узагальнені результати вивчення кримінальних проваджень, висновки судово-одорологічних експертиз, акти впровадження результатів дисертаційної роботи і список публікацій здобувача. Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з них основний текст – 176 сторінок.

Анотація. У стислій формі автор висвітлює головні тези дисертаційного дослідження, наводить ключові слова, зазначає список публікацій, у яких відображено основні результати представленого дослідження. Анотацію викладено українською і англійською мовами.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; окреслено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення в практичній діяльності й освітньому процесі; наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-правові засади використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень» показано історичну генезу наукових досліджень щодо використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень; розкрито правові засади використання запахових слідів у кримінальному провадженні; досліджено поняття, види, характеристику запахових слідів, які використовуються правоохоронцями у процесі службової діяльності.

Заслуговує на схвалення приділення уваги В.О. Ящуком щодо започаткування визначним у світовому масштабі криміналістом Гансом Гроссом розплідника службових собак, які використовувалися під час розслідування злочинів та переслідування правопорушників за «гарячими слідами».

Вдалим вбачається виокремлення здобувачем ключових подій у становленні криміналістичної одорології, а саме внеску М.В. Салтевського, О.А. Кириченка, В.Д. Басая, П.Д. Біленчука та інших криміналістів у цю галузь криміналістичної техніки.

Автор правильно виклав матеріал щодо перетворення криміналістично значущої інформації, отриманої внаслідок застосування собак-детекторів, у доказові дані, які відповідають визначеній КПК України процесуальній формі. Отже, криміналістична одорологія здатна забезпечити процес розслідування кримінальних правопорушень належними, допустимими, достатніми і достовірними доказами. Цим матеріалом повною мірою розкрито правові засади використання запахових слідів у кримінальному провадженні.

Важливими у розділі є дослідження складових предмету криміналістичної одорології, а саме закономірностей утворення, виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, оцінки, використання запахових слідів для вирішення завдань правоохоронної діяльності. Автор вдало інтерпретує відомі фізичні властивості запаху: летючість; розчинність; адсорбція; розчинність; дифузія та відповідні їм криміналістичні характеристики запахових слідів – безперервність механізму утворення; рухливість структури; розсіювання; подільність запахових слідів;

збереження слідів і зразків запаху людини в герметичній упаковці; індивідуальність слідів і зразків запаху; відносна стійкість слідів запаху; відносна незмінність зразків запаху.

У розділі 2 «Напрями використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень» В.О. Ящук зосередив увагу на дослідженні запахових слідів під час проведення огляду місця події, у роботі спеціалістів-вибухотехніків та експертів вибухотехнічних лабораторій, з акцентом на проведенні судово-одорологічної експертизи запахових слідів в експертних підрозділах МВС України.

Справедливо здобувач наголошує, що огляд місця події є основною слідчою (розшуковою) дією, під час якої збираються запахові сліди. З урахуванням правил проведення слідчого огляду розкрито прийоми виявлення, фіксації, вилучення запахових слідів з метою їх наступного одорологічного дослідження. Констатовано важливість дотримання правил методики збирання запахових слідів та надійного їх упакування, у тому числі з використанням стерильної фольги і нових експертних пакетів. Наголошено на провідній ролі у виявленні і вилученні одорологічної інформації на місці події залучених спеціалістів-криміналістів, кінологів Національної поліції зі службовими собаками, експертів Експертної служби МВС України.

Позитивним є те, що в підрозділі 2.1 дисертації та в багатьох інших структурних частинах роботи автор наводить приклади щодо позитивного досвіду збирання, зберігання, транспортування і дослідження слідів з метою своєчасного повного та об'єктивного дослідження їх та інших обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Нині, в умовах ведення війни на території України, особливу небезпеку складають кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням вибухонебезпечних пристроїв, предметів, речовин. У протидії цим суспільно небезпечним діянням використовуються й сліди запаху. Здобувач справедливо пише, що використовуючи можливості техніко-криміналістичного забезпечення дослідження запахових слідів, дотримуючись правил роботи із

вибухонебезпечними предметами і речовинами, слідовою інформацією, використовуючи допомогу кінологів та службових собак, можна досягти поставлених завдань під час проведення огляду місця події, інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів. З цією метою до криміналістичної діяльності залучаються такі спеціалісти як вибухотехнік, кінолог зі службовою собакою, спеціаліст-криміналіст, експерт.

Водночас, запахові сліди є предметом лабораторного (інструментального) дослідження. Нині в деяких експертних підрозділах МВС України проводять судово-одорологічні експертизи. В.О. Ящук детально досліджує стадії проведення цієї експертизи, особливості роботи експерта-одоролога з різними зразками запаху, наголошуючи на відеофіксації ходу проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

У розділ 3 «Удосконалення використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень» автор запропонував шляхи покращення техніко-криміналістичного забезпечення використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень, а також удосконалення методики судово-одорологічної експертизи запахових слідів.

На підставі вивчення експертної практики подано рекомендації щодо удосконалення одорологічної валізи. При цьому наводиться відповідний позитивний досвід Чехії.

За результатами вивчення законодавчих та наукових джерел, В.О. Ящук виокремлює такі загальні ознаки судово-одорологічної експертизи: форма застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні; процесуальна форма призначення та проведення судової експертизи; процесуальна самостійність та індивідуальна відповідальність судового експерта; безпосереднє дослідження об'єктів експертизи, об'єктивне і всебічне проведення судової експертизи; процесуальне оформлення результатів судової експертизи; проведення дослідження з метою встановлення обставин кримінального провадження.

Пропозиції автора сприятимуть недопущенню слідчих помилок під час підготовки та призначення судово-одорологічних експертиз і взагалі роботі із збирання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень

Висновки до кожного розділу та дисертації загалом відповідають меті дисертаційного дослідження та отриманим результатам, а також засвідчують реалізацію поставлених завдань.

Отже, дисертація Ящука Володимира Олеговича відповідає передбаченим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у правозастосовній діяльності. Отримані результати дисертаційного дослідження В.О. Ящука щодо використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень є важливим внеском у розвиток наукових знань за спеціальністю 081 «Право», їх рекомендовано використовувати в діяльності закладів вищої освіти, науково-дослідних розробках наукових і судово-експертних установ, під час підготовки наукових публікацій, а також при плануванні досліджень у сфері судово-експертної діяльності та кінологічного забезпечення правоохоронних органів.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Під час вивчення дисертації В.О. Ящука звернуто увагу на деякі дискусійні положення, що потребують додаткового пояснення автора.

1. В анотації та висновках дисертації здобувач зазначає, що запропоновано типові питання, які можуть бути вирішені під час робочого етапу проведення судово-одорологічної експертизи. Водночас, робочого етапу у судово-одорологічній експертизі, як і в будь-якій іншій експертизі, немає. У підрозділі 2.3 «Судово-одорологічна експертиза запахових слідів» з посиланням методичні рекомендації (Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Біленчук П. Д. Застосування одорології в розкритті злочинів : метод. реком. Київ : КИЙ, 2010. 40 с.) йдеться про попередній, основний та заключний етап

одорологічної експертизи. Відповідь на поставлені для вирішення експертизою питання дається експертом на завершальному етапі судово-одорологічної експертизи, що ним оформлюється у заключній частині висновку експерта.

2. У підрозділі 2.3 «Судово-одорологічна експертиза запахів слідів» зазначено про способи відібрання зразків запаху від особи, яка буде перевірятися. Водночас, поза увагою дисертанта залишився варіант відібрання зразків запаху від людини, при якому особа протягом 10-15 хвилин розминає у своїх руках стерильну серветку із тканини. І таким чином передає свій запахів слід на тканинний носій. Цей спосіб часто застосовується у практичній діяльності, він не пов'язаний із відносно складною процедурою взяття зразків крові у підозрюваного або іншої особи, яку перевіряють, або тривалого (біля однієї години) контакту стерильного запахоносія із тілом людини, і взагалі, є значно «гуманнішою» процедурою відібрання порівняльних зразків для судово-одорологічної експертизи.

3. У пункті 5 висновків дисертації зазначено: «У підрозділах Національної поліції України ефективно функціонує кінологічна служба, «озброєна» майже тисячою службових собак. Більше 600 кінологів по всій країні виконують поставлені завдання з розшуку правопорушників, знаходять вибухівки, зброю та наркотики. Поліцейські-кінологи зі службовими собаками здійснили більше 26 тисяч виїздів на місця подій і сприяли розкриттю майже 13 тисяч кримінальних правопорушень. Щорічно кінологи виявляють 325 одиниць вогнепальної зброї, 303 кілограми наркотиків і 1,5 тисячі вибухових пристроїв». Водночас, це описова інформація, вона не містить кінцевих результатів досліджень автора.

Але зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну високу позитивну оцінку підготовленої наукової праці. Вони лише спрямовані на уточнення і роз'яснення окремих положень дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація В.О. Ящука є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. У

процесі вивчення наукових публікацій автора і дисертаційного дослідження в цілому фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
 Дисертація В.О. Ящука на тему «Використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у вирішенні актуальних питань використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною і практичною значущістю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (з наступними змінами і доповненнями), а її автор – Ящук Володимир Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент

**Провідний науковий співробітник
 науково-дослідної лабораторії з проблем
 криміналістичного забезпечення та судової
 експертології навчально-наукового інституту № 2
 Національної академії внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор**

В.О. Ящук

Володимир ЮСУПОВ